

УДК 811.111'42

ШИФТЕРИ У РОЛІ КОНЕКТОРІВ ОПОВІДНОГО ТЕКСТУ

Космацька Н. В.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут»

nkosma@mail.ru

Статтю присвячено граматичним засобам зв'язування такого виду оповідного тексту як комікс. На матеріалі французької серії «Astérix» здійснено аналіз морфосинтаксичних структур авторського коментаря – речитативу. На основі наведених прикладів визначено, що конективну функцію виконують такі шифтерні категорії: особова форма дієслова, час дієслова, вказівні займенники, займенникові прикметники, прислівникові звороти, означені артикли.

Ключові слова: шифтери, дейктичні одиниці, форма дієслова, спосіб дієслова, займенник, речитатив.

Статья посвящена грамматическим средствам связывания такого вида повествовательного текста как комикс. На материале французской серии “Astérix” осуществлен анализ морфосинтаксических структур авторского комментария – речитатива. На основании приведенных примеров определено, что коннективную функцию выполняют следующие шифтерные категории: личная форма глагола, время глагола, указательные местоимения, местоименные имена прилагательные, прилагательные, определенные артикли.

Ключевые слова: шифтеры, дейктические единицы, форма глагола, наклонение, местоимение, речитатив.

The article deals with grammatical means of connecting in such type of narrative text as comic strip. On the material of French comic books “Astérix” the morphosyntactical structures of the author’s commentary are analyzed. Cited instances reveal that connective function is performed by the following shifters categories: personal form of the verb, grammatical mood, demonstrative pronouns, demonstrative adjectives, adverbs, definite articles.

Keywords: shifters, deictic units, verb’s form, grammatical mood, pronoun, recitative.

Зв'язність оповідного тексту є одним із семи критеріїв текстуальності, що віддавна привертає увагу вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. Зокрема, питання зв'язності тексту стало об'єктом дослідження у працях таких мовознавців як Р.-А. де Бонгранд, В.Ю. Дресслер, І.Р. Гальперін, З.Я. Тураєва, Н.С. Валгіна, М. Холлідей. Водночас, окремі питання залишаються невичерпаними і потребують подальших наукових пошуків.

Метою цієї розвідки є виявлення шифтерних одиниць, що виконують роль конекторів в оповідному тексті. Завданням статті є описати граматичні категорії, які виявляють функцію зв'язування в досліджуваних уривках,

дослідити на конкретних прикладах прагматику дейктичних елементів тексту. Актуальність дослідження визначається загальною скерованістю лінгвістичних досліджень останніх десятиліть, а саме – комунікативно активних компонентів тексту та особливостей їхнього функціонування.

Услід за О. Єсперсеном, до шифтерів зачисляємо ті слова й категорії, зміст яких змінюється від ситуації до ситуації і від тексту до тексту [2, p. 123].

Серед дієслівних форм, які мають характерні для зв'язування риси, в оповідному тексті виділяємо часові форми та способи дієслова. Усі події аналізованих текстів відбуваються «тут і зараз», тобто план оповіді завжди теперішній. Під поняттям «теперішнього плану» розуміємо вживання таких дієслівних часів дійсного способу *Indicatif: présent* (для зазначення фактуальної інформації), *passé composé* (для завершеної на момент мовлення дії, що пов'язана з теперішнім), *futur simple* і *futur immédiat* (для наступних за моментом мовлення дій), *imparfait* (як розповідний теперішній). Ці часові форми є співвідносними у плані теперішнього часу, вони створюють єдину лінійну часову площину авторського слова. Речитативам серії не властиві згадування давно минулих подій, ні фантазійне перенесення в нереальне майбуття. Форми способів, а саме – наказового й умовного, підтримують загальну діалогічну скерованість тексту, оскільки їм властива експресивність – характерна особливість діалогічного розмовного мовлення. Вони підкреслюють адресність авторського слова до читача, тоді як емоційність і оцінковість передають відношення автора до описуваних подій.

Розглянемо такі приклади: «L'aube ne s'est pas encore levée...» [6, p. 36]; «Les Gaulois n'ont peur que d'une chose : c'est que le ciel leur tombe sur la tête... et le moment semble venu, car le petit village que nous connaissons bien, est écrasé sous un effroyable orage. / Tous les notables sont réunis dans la maison du chef Abraracourcix...» [8, p. 5]. Для зображення загального стану справ, подій, внутрішніх характеристик героїв, пояснення дій персонажів у кадрі автор використовує теперішній час (*ont peur, semble, connaissons, est écrasé, sont réunis*), а також умовний спосіб (*que le ciel tombe*). Початкова частина другого речення (*Les Gaulois n'ont peur que d'une chose : c'est que le ciel leur tombe sur la tête*) носить позачасовий характер – гали завжди мали такий страх: форма теперішнього часу втілює й підкреслює звичайність, постійний характер. Фінальна частина повертає читача до конкретного моменту (*et le moment semble venu*), коли відбуваються події (*le petit village est écrasé sous un effroyable orage*). Дієслово першого прикладу у завершеному минулому (*ne s'est pas encore levée*) сигналізує про те, що ранок ще не настав; три крапки, які завершують речення, відсилають до подій у кадрі, які відбуваються «тут і зараз». *Passé composé* не порушує при цьому лінійності оповіді, оскільки «в плані стилістичному можна розглядати як співвідносні [...] і форми різних часів» [1, с. 141].

Вирізняються речитативи з дієсловом у наказовому способі, присутні в альбомі *Astérix et Latraviata*. Загалом, наказовий спосіб «мотивується афективним рухом і передбачає діалог (реальний або фіктивний) між двома особами» [4, с. 201], звідки впливає його прагматична значущість. Дієслова, граматично оформлені у наказовій формі 1 ос. мн., заохочують читача приєднатися до автора, наблизитися до його світосприйняття загалом і бачення конкретної ситуації зокрема. Наприклад, «*Retournons au village*» [12, р. 9] пропонує разом поглянути на події в селі непокірних; а «*Découvrons une fois encore... / ... la magnifique organisation romaine...*» [12, р. 33] закликає зайвий раз переконатися в усеосяжності й незмінності римських порядків. Вживання займенника першої особи множини – *nous*, яке включає і комуніканта, і реципієнта, – говорить про впевненість автора у збігові (спільності) його з читачем думок: «*Et nous retrouvons en action les merveilleux messagers*» [12, р. 34]. Дієслівні форми в наказовому способі, займенник першої особи множини звучать переконливо й створюють єдність розмовного плану.

Іншими мовними одиницями граматичного рівня, що забезпечують пов'язаність слів автора із загальним контекстом, а також всередині речитативу, є, поряд з дискурсивними маркерами, *дейктичні елементи*. В авторських коментарях вживають такі їхні різновиди: вказівні займенники й прикметники, прислівники й прислівникові звороти, номінативні обставинні словосполучення, означені артиклі. Прислівникові звороти, самостійні прислівники та номінативні словосполучення можуть утворювати окремий коментар, тоді як детермінанти – займенники, прикметники й артиклі – входять до складу речитативів у поєднанні з детермінованими словами.

Дейктичні звороти, які відповідають на питання «коли?», прислівникового (*Le lendemain, Peu après, Plus tard*) або іменникового (*Le soir, Au lever du soleil*) типів утворюють речитативи, що вказують на час протікання дії. Їх можуть супроводжувати уточнюючі слова, наприклад, «*Au petit matin...*» [11, р. 15], «*Après le récit d'Astérix...*» [6, р. 42]. У випадку одночасного протікання дій різних кадрів використовують конструкції «*A ce moment*», «*Pendant ce temps*», «*Tandis que*», «*Cependant*» тощо. За потреби вказати на послідовність дій, вживаними є, наприклад: «*Plusieurs heures plus tard...*» [12, р. 29], «*Bientôt*», «*Après un voyage paisible*» [6, р. 30] і т. ін. Усі темпорально-значеннєві вирази є відносними шифтерами, оскільки зазначають час через посередництво часового проміжку попереднього кадру (кадрів).

Речитативи, що локалізують дію, про яку йдеться у кадрі, вказують на конкретне місцезрештування події (*A Rome, en Armorique*), або на її місце відносно іншого локусу (*Loin de la galère de César, près du village au grand fossé*). Просторовий дейксис реалізується в авторських коментарях іменниково-прийменниковими конструкціями, наприклад, «*Dans la*

pyramide...» [5, p. 23], «*Au camp romain d'Aquarium...*» [11, p. 16] тощо, рідше – прислівниками: «*En effet, non loin de là...*» [5, p. 9]. У межах одного речитативу знаходимо й уточнювальні синтагми, що звужують подієвий простір кадру, приміром: «*A Rome, au palais de Jules César...*» [11, p. 5], вони переростають іноді у розширену смислову єдність: «*Dans la tente du centurion commandant le camp romain d'Aquarium...*» [7, p. 13], «*Dans une des nombreuses garnisons romaines qui occupent le sol armoricain...*» [12, p. 36]. Зазначимо також, що галльське село, в якому проживають протагоністи серії і в якому зосереджена переважна більшість історій, детермінується як «*le petit village gaulois que nous connaissons bien*», «*un petit village que tout le monde connaît bien*», «*le village d'Astérix*», «*le village des irréductibles gaulois*», «*le village de nos amis*» або ж іменником *village* з означеними детермінантами *le* або *notre*. Отож, якщо в тексті немає жодних уточнювальних слів, то однозначно йдеться про вказане село.

Відображення категорій часу та простору притаманне усім текстам. Вони є визначальними величинами навколишнього світу. Простір – одна з перших реалій об'єктивної дійсності, яку людина вирізняє й усвідомлює [3, с. 219]. Він видимий, відчутний і сприймається безпосередньо, тоді як час осмислюється лише опосередковано.

Дії, які відбуваються одна за одною в одному місці, та в різний час, вимагають вказування тільки на плин часу. Зміна лише локусу потребує її вербального (та/або, за можливості, графічного) відображення, залишаючи осторонь темпоральні характеристики. Перенесення ж уваги читача у різні місця й у різний час супроводжується сумісними локально-темпорально значущими речитативами: «*Pendant ce temps, au village gaulois...*» [10, p. 33], «*Quelques jours plus tard, sur tous les murs de Rome...*» [9, p. 37], «*A Condate, où la nuit est tombée...*» [12, p. 33] тощо, де сполуки «*pendant ce temps*», «*quelques jours plus tard*», «*la nuit est tombée*» зазначають час, а «*au village gaulois*», «*sur tous les murs de Rome*», «*A Condate*» – місце дії.

Поширеним є використання дейктичних коментарів, що поєднують просторові й темпоральні шифтери у випадках порівняння, протиставлення подій, які відбуваються одночасно в різних місцях. Такими є, зокрема, «*Contrastant avec ces événements violents, dans le petit village gaulois...*» [7, p. 12], а також багаторазові зіставлення в одному альбомі «*Dans la hutte du chef Tournedix...*» і «*Et dans la hutte du chef Ségrégationnix...*» [10, p. 7] тощо. Отже, прислівники й інші обставинні звороти використовують для визначення дейктичного центру ситуації у кадрі. Вони вказують на загальний смисловий зв'язок авторського слова з попереднім контекстом.

Показниками тісного зв'язку авторського дискурсу із загальним контекстом, а також у межах речитативу є *вказівні займенникові слова*. Вони виконують різні референційні функції: анафоричну, катафоричну та дейктичну. У випадках анафоричного вживання вказівні займенники й прикметники здійснюють безпосередній зв'язок авторського слова з

попереднім контекстом, вираженим у кадрах або у цьому ж речитативі. Наприклад: «Justement, dans le village, on se prépare à la vendre chèrement, *cette* peau.» [7, p. 34], «Le seul qui échape à *cette* triste ambiance est le barde Assurancutourix, perdu dans son nuage poétique...» [7, p. 21], «Mais le soir venu, tout *cela* est oublié...» [8, p. 48], «La nuit est tombée, sur le petit village bouleversé par l'événement. Seuls les lumignons de deux huttes restent allumés... / *Celle* du druide Panoramix qui prépare sans trop y croire, une mixture dont il a le secret... / Et *celle* du pauvre Obélix toujours veillé par son ami Astérix» [11, p. 15]. Катафорична функція пов'язана з подальшим роз'ясненням вжитого займенника: «Ce qui va suivre sera difficilement compréhensible pour ceux qui ne sont pas familiarisés avec le monde des affaires antiques» [9, p. 36]. Одиниці типу *ce/cette* у поєднанні з іменником з темпоральним значенням вказують на його розташування у часі й просторі, тобто виконують дейктичну функцію: «L'explication du mystère se trouve *en ce moment même* dans le camp retranché romain de Petibonum...» [8, p. 22], «Et *cette nuit-là*, à l'orée du bois voisin de l'oppidum gaulois...» [10, p. 34]. Часовий аспект, відображений у цих коментарях, уточнює момент протікання дії в певних часових рамках і сприяє характеризуванню об'єкта мовлення відносно конкретно названого періоду часу.

Означений артикль стає показником зв'язку декількох речитативів, якщо він вживається з іменниками, що позначають предмети та явища, які уже згадувались раніше. Функція такого артикля близька функції вказівного займенника. Наприклад, в альбомі *Astérix et Cléopâtre* протагоністи серії подорожували Нілом у каравані суден, що доставляли камені для будівництва. На позначення цього каравану автор вживає різні номінативні одиниці, що входять до одного синонімічного ряду, з використанням означеного артикля: «Tournevis a rencontré *le convoi* amenant des pierres pour le chantier de Numérobis, et l'or a vite fait d'effacer les scrupules du chef de caravane...» [5, p. 18], «*Le train de bateaux* glisse lentement sur le majestueux fleuve sacré : le Nil» [5, p. 20], «*Les bateaux* reprennent leur route et remontent paisiblement le cours du Nil...» [5, p. 26]. Семантична єдність усіх цих коментарів на мовному рівні підтримується винятково артиклями.

Здійснений аналіз дає підстави стверджувати, що шифтерними категоріями, які виконують конективну функцію в оповідному тексті, є: особова форма дієслова (яка в цьому плані аналогічна вживанню особових займенників), час дієслова (теперішній співпадає з моментом оповіді, минулий – передує цьому моменту і т.д.), прислівникові й прийменникові звороти, вказівні займенники й займенникові прикметники, означені артиклі. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в поширенні аналізу на мовні одиниці лексичного і стилістичного рівнів, що виконують конективну функцію в гетерогенному тексті.

Література

1. Прокопович Е.Н. Стилистика частей речи (Глагольные словоформы) / Е.Н. Прокопович. – М. : Просвещение, 1969. – 143 с.
2. Jespersen O. Language: Its nature, development and origin / Otto Jespersen. – London : Allen and Unwin, 1947. – 448 p.
3. Hatch E. Psycholinguistics. A second language perspective / E. Hatch. – Rowley (Massachusetts) : Newbury House Publishers, 1983. – 266 p.
4. Pougeoise M. Dictionnaire de grammaire et des difficultés grammaticales / Michel Pougeoise. – Paris : Armand Colin, 1998. – 436 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

5. Goscinny R. Astérix et Cléopâtre / R. Goscinny, A. Uderzo. – Paris : Hachette, 2000. – 48 p.
6. Goscinny R. Le Combat des Chefs / R. Goscinny, A. Uderzo. – Paris : Hachette, 1999. – 48 p.
7. Goscinny R. La Zizanie / R. Goscinny, A. Uderzo. – Paris : Hachette, 1999. – 48 p.
8. Goscinny R. Le Devin / R. Goscinny, A. Uderzo. – Paris : Hachette, 2000. – 48 p.
9. Goscinny R. Obélix et compagnie / R. Goscinny, A. Uderzo. – Paris : Hachette, 1999. – 48 p.
10. Uderzo A. Le Grand Fossé / A. Uderzo. – Paris : Les Editions Albert René, 1980. – 48 p.
11. Uderzo A. La Galère d'Obélix / A. Uderzo. – Paris : Les Editions Albert René, 1996. – 48 p.
12. Uderzo A. Astérix et Latraviata / A. Uderzo. – Paris : Les Editions Albert René, 2001. – 48 p.